

LIANA HURSKA-KOWALCZYK

ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0001-6753-8989>

Opozycja parlamentarna wobec Euromajdanu na Ukrainie

The Parliamentary Opposition in Relation to the Euromaidan in Ukraine

ABSTRAKT

Celem niniejszego artykułu jest ustalenie głównych czynników, które sprawiły, że liderzy opozycji parlamentarnej nie stali się przywódcami Euromajdanu. Dla osiągnięcia tego celu zastosowano następujące metody: historyczną, analizę danych zastanych, case study. W wyniku przeprowadzonego badania ustalono następujące czynniki powodujące, że ani Arsenij Jaceniuk, ani Witalij Kliczko czy Ołeh Tiahnybok nie zostali liderami Euromajdanu: 1) partie opozycyjne nie były inicjatorami Euromajdanu, a więc nie były do niego przygotowane; 2) liderzy opozycyjnych partii parlamentarnych skupili się głównie na przyszłych wyborach prezydenckich; 3) liderzy opozycji nie zrealizowali żądań protestujących: a) wyłonienia ze swojego grona jednego kandydata w przyszłych wyborach prezydenckich; b) samodzielnego wytypowania jednego przywódcy Euromajdanu ze swojego grona.

Słowa kluczowe: Ukraina, Euromajdan, opozycja parlamentarna, protest, protestujący

WSTĘP

Euromajdan (Majdan)¹ na Ukrainie rozpoczął się 21 listopada 2013 r. jako protest przeciwko podjętej przez rząd Mykoły Azarowa tego dnia decyzji o zawieszeniu procesu zawarcia umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a Unią Europejską (UE) [Розпорядження Кабінету Міністрів України]. Oznaczało to faktyczne zawieszenie integracji Ukrainy z UE, przede wszystkim w wymiarze prawnym oraz gospodarczym.

¹ Centrum protestów był plac Niepodległości w Kijowie. Synonimem słowa „plac” w codziennym języku jest „majdan”. Po pierwsze, pojęcie „majdan” było stosowane dla określenia miejsca stanowiącego

Pierwotnie protestujący liczyli, że ich nacisk spowoduje podpisanie tej umowy przez władze państwa. Oczekiwania protestujących były uzasadnione tym, że władze ukraińskie przed podpisaniem umowy stowarzyszeniowej prowadziły szeroką kampanię promującą walory umowy z UE, której również miało towarzyszyć utworzenie pogłębianej strefy wolnego handlu między Ukrainą a UE. Socjolog Wołodymyr Paniotto podkreślił, że szczególnie aktywna propaganda UE rozpoczęła się na Ukrainie we wrześniu 2013 r., gdy liderzy rządzącej Partii Regionów „raptem aktywnie zaczęli popierać umowę stowarzyszeniową między UE a Ukrainą” [Паниотто 2013: 1]. Oprócz propagowania umowy partie parlamentarne tworzące koalicję rządzącą solidarnie z frakcjami opozycyjnych stronnictw poparły wiele aktów prawnych niezbędnych dla jej zawarcia. Wszystkie te działania władz przekonały społeczeństwo do zalet wynikających z przyszłej umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a UE [Паниотто 2013: 1]. Jednak brak ustępstw ze strony rządzących, a także stosowanie represji oraz przemocy wobec demonstrantów doprowadziło do transformacji Euromajdanu w szerokie antyrządowe protesty (w ich trakcie podnoszono żądania: dymisji rządu M. Azarowa, prezydenta Wiktora Janukowycza, rozpisania przedterminowych wyborów zarówno prezydenckich, jak i parlamentarnych), które trwały do lutego 2014 r.

Podczas Euromajdanu miała miejsce kooperacja między umiarkowaną antyprezydencką opozycją parlamentarną², reprezentowaną przez: Zjednoczenie Ogólnoukraińskie „Bat’kiwszczyna” („Bat’kiwszczyna”) i Ukraiński Demokratyczny Alians na rzecz Reform Witalija Kliczki (UDAR) a opozycyjnym, skrajnie prawicowym, nacjonalistycznym Zjednoczeniem Ogólnoukraińskim „Swoboda” („Swoboda”) [Hurska-Kowalczyk 2015: 68–71]. Jednakże należy się zgodzić z Olgą Onuch, że opozycja polityczna w latach 2013–2014 nie była tak zjednoczona i spójna jak w 2004 r. [Onuch 2015]. Oprócz współpracy między liderami opozycyjnych partii politycznych (Arsenij Jaceniuk³ – „Bat’kiwszczyna”, Witalij Kliczko – UDAR, Ołeh Tiahnybok – „Swoboda”) dochodziło również do konfliktów [Onuch 2015]. W przeciwieństwie do „rewolucji pomarańczowej”, której głównym liderem był

epicentrum protestów – Majdan Niepodległości. Po drugie, same protesty były nazywane „Majdanem” lub „Euromajdanem” (ze względu na bezpośredni powód ich rozpoczęcia – zawieszenia procesu podpisania umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a Unią Europejską). Po trzecie, pojęcia „Majdan” oraz „Euromajdan” były również używane dla określenia wspólnoty protestujących.

² W okresie prezydentury W. Janukowycza w latach 2010–2014 zobowiązywał półprezydencki system rządów (wprowadzony na mocy Konstytucji z 1996 r.) z głównym centrum decyzyjnym w Administracji Prezydenta. W parlamencie była tworzona większość na rzecz poparcia pozycji prezydenta, tzw. większość proprezydencka. Główną rolę w procesie powoływania i dymisjonowania rządu odgrywała głowa państwa. Aktualne wówczas były kryteria opozycyjności zaproponowane w 2002 r. przez ekspertów Ukraińskiego Centrum Badań Ekonomicznych i Politycznych imienia Aleksandra Razumkowa: 1) precyzyjne wyartykułowany krytyczny stosunek do polityki prezydenta; 2) rezygnacja z realizacji jego polityki (tzn. brak przedstawicieli partii politycznej kontestującej politykę głowy państwa na stanowiskach w Administracji Prezydenta, Gabinetie Ministrów Ukrainy oraz innych instytucjach władzy wykonawczej) [Опозиція в Україні 2002: 20].

³ Ze względu na uwięzienie przywódczyni „Bat’kiwszczyny” Julii Tymoszenko w 2011 r. w trakcie Euromajdanu partia była reprezentowana przez Arsenija Jaceniuka, który pełnił funkcję przewodniczącego frakcji „Bat’kiwszczyna” w Radzie Najwyższej Ukrainy po wyborach parlamentarnych z 2012 r.

Wiktor Juszczenko – opozycyjny kandydat na prezydenta, żaden z liderów partii opozycyjnych nie stał się przywódcą Euromajdanu [Way 2019: 15]. Ponadto Euromajdan, nazwany również przez polityków opozycyjnych „rewolucją godności” [Пуденко, Сапахман 2020], w przeciwieństwie do „rewolucji pomarańczowej” nie był inicjatywą opozycyjnych partii politycznych. Jak słusznie zauważyła socjolog Iryna Bekeszkińska, prezes Fundacji „Inicjatywy Demokratyczne imienia Ilka Kuczeriwa” („Inicjatywy Demokratyczne”), że Euromajdan był dużym zaskoczeniem dla wszystkich: zarówno dla władzy, jak i dla opozycji, ekspertów, obywateli oraz wspólnoty międzynarodowej [Бекешкіна 2014: 305]. Politycy opozycyjni dołączyli do Majdanu zorganizowanego przez aktywne podmioty społeczne (organizacje pozarządowe, dziennikarze, aktywistów społecznych). Z jednej strony opozycja próbowała przejąć kontrolę nad protestami, zaś z drugiej strony była zmuszona liczyć się z nastrojami protestujących, gdyż wywierała na nie tylko częściowy wpływ.

Celem niniejszego artykułu jest ustalenie głównych czynników, które sprawiły, że liderzy opozycji parlamentarnej nie stali się przywódcami Euromajdanu. Sformułowana została następująca hipoteza badawcza: zakładając Zjednoczenie Ogólnoukraińskie „Majdan”, liderzy opozycji parlamentarnej podjęli próbę uczynienia z Euromajdanu własnego instrumentu w kontekście przyszłych wyborów prezydenckich. Dla osiągnięcia celu badawczego i weryfikacji hipotezy zastosowano następujące metody: historyczną, analizę danych zastanych, case study. Zarysowany problem badawczy podjęto w pracach naukowych: O. Onuch [Onuch 2015]; Andrew Wilsona [Wilson 2014]; Henry Hale’a [Hale 2015]; Andersa Aslunda [Aslund 2015]; Lucana Waya [Way 2019]; Jurija Macijewskiego [Мацієвський 2016] oraz innych.

EUROMAJDAN ZASKOCZENIEM DLA OPOZYCJI PARLAMENTARNEJ

Po objęciu stanowiska prezydenta w 2010 r. przez W. Janukowycza na Ukrainie zaczął się proces konsekwentnego wprowadzenia niedemokratycznych praktyk oraz reguł. Eksperti Freedom House uznali, że centralizacja władzy odbywała się kosztem demokratycznego rozwoju Ukrainy [Sounding the Alarm]. Już w 2010 r. (w stosunku do 2009 r.) nastąpiło obniżenie wskaźników wolności wypowiedzi, niezależności mediów, niezawisłości sądów i kraj z kategorii wolnych przeszedł do grupy państw częściowo wolnych [Sounding the Alarm]. Należy się również zgodzić z Andersem Aslundem, że „Janukowycz koncentrował władzę w rękach swojej rodziny” [Aslund 2015: 88]. Na wiele stanowisk państwowych zarówno na poziomie centralnym, jak i lokalnym mianował osoby pochodzące z jego rodzimego obwodu donieckiego, zwłaszcza przyjaciół swojego starszego syna Ołeksandra [Aslund 2015: 88]. W związku z tym podczas prezydentury W. Janukowycza nastąpił istotny wzrost roli politycznej jednej Grupy Polityczno-Ekonomicznej (GPE, grupa oligarchiczna) nazywanej „rodziną” kosztem pozostałych (na jej czele stał syn prezydenta Ołeksander Janukowycz) [Matuszak 2012: 41–51]. Jednocześnie pozostali oligarchowie w istotnym stopniu ograniczyli swoje

wsparcie dla partii opozycyjnych [Hale 2015: 234], gdyż wielu liderów opozycji, w tym była premier J. Tymoszenko i były minister spraw wewnętrznych Jurij Łucenko, zostało skazanych na kary więzienia. Osłabiona opozycja polityczna nie wykazywała dużego zaangażowania w społeczne protesty w latach 2010–2013 (np. „majdan podatkowy” – protesty małych i średnich przedsiębiorców przeciwko reformie systemu podatkowego w 2010 r., protesty likwidatorów awarii w Czarnobylu, a także uczestników wojny w Afganistanie w 2011 r. – protestujący żądali przywrócenia im zniesionych ulg i inne).

Natomiast akcje protestacyjne organizowane przez opozycyjne partie polityczne nie gromadziły rzesz uczestników. Opozycyjne partie polityczne podjęły próbę zorganizowania ogólnokrajowej akcji protestacyjnej wiosną 2013 r. pod hasłem „Wstawaj, Ukraino!”. Nie była ona jednak masowa i długotrwała. Protesty odbyły się w 13 miastach Ukrainy, gdzie zebrało się po kilka tysięcy obywateli, najwięcej w Kijowie – 30 tys. uczestników [Бекешкіна 2014: 305].

Z kolei w momencie rozpoczęcia Majdanu liderzy opozycji parlamentarnej byli zajęci przygotowaniem do wyborów prezydenckich, które miały się odbyć w 2015 r. Według dziennikarza Serhija Łeszczenki opozycja rozważała rozpoczęcie antyrządowych akcji protestacyjnych nie wcześniej niż na wiosnę 2014 r. [Лещенко 2014], w celu mobilizacji społeczeństwa do udziału w przyszłych wyborach prezydenckich, przygotowania się do możliwego sfałszowania wyników tej elekcji przez obóz władzy (jak to miało miejsce w 2004 r.). Pierwsze akcje protestacyjne podczas Euromajdanu były więc zorganizowane przez społecznie aktywnych obywateli, dziennikarzy, studentów, a także organizacje pozarządowe. Przede wszystkim młodzież zorganizowała się za pomocą portali społecznościowych i wyszła zaprotestować przeciwko decyzji rządu w nocy 21 listopada 2013 r. Według informacji portalu informacyjnego *Ukraińska Prawda* w nocy z 21 na 22 listopada 2013 r. na placu Niepodległości w Kijowie zaprotestowało około 1500 obywateli [На Майдан пришло], a już 22 listopada 2013 r. protestujący zainstalowali pierwsze namioty na placu Niepodległości w Kijowie (mimo że istniał zakaz sądowy) [На Майдан пришло]. Z kolei liderzy opozycji (A. Jaceniuk, W. Kliczko, O. Tiahnybok) przyszli tylko wesprzeć protestujących [На Майдан пришло]. Protesty odbyły się również w poszczególnych miastach obwodowych (Lwowie, Charkowie, Odessie i in.) [Хронологія 2014: 946], a od 22–23 listopada 2013 r. zaczęły rozpowszechniać się w całym państwie.

Opozycja polityczna na początku nie wyrażała aspiracji do identyfikowania się z protestującymi. Jej liderzy ograniczyli się do występowania przed kamerami telewizyjnymi. Można było odnieść wrażenie, że dla opozycji parlamentarnej determinacją obywateli była zaskoczeniem. Pierwszy wiec w ramach Majdanu polityczni opozycjoniści zorganizowali 24 listopada 2013 r. na placu Europejskim. Podczas wiecu opozycji A. Jaceniuk oświadczył, że Euromajdan jest „inicjatywą społeczeństwa obywatelskiego, którą popieramy” [Опозиція кличе українців]. Wzięło w nim udział między 50 tys. a 100 tys. uczestników (według różnych obliczeń) [Паниотто 2013: 2]. Było to najliczniejsze zgromadzenie obywateli zainicjowane przez opozycję od 2004 r. Od 2005 r. do października 2013 r. na wezwanie partii opozycyjnych

na protesty uliczne wychodziło głównie nie więcej niż 3–5 tys. osób [Паниотто 2013: 2]. Jak słusznie zauważył Andrew Wilson, w okresie między „rewolucją pomarańczową” a Euromajdanem na Ukrainie rozwinął się „cały przemysł płatnych demonstracji” [Wilson 2014: 66]. Rozczarowanie polityką w okresie postpomarańczowym spowodowało, że część obywateli (szczególnie niezamożni oraz studenci) za wynagrodzeniem uczestniczyła w akcjach protestacyjnych organizowanych przez różne opcje polityczne. Nie gromadziły one zatem gros uczestników.

Na początku protestów Euromajdan miał dwa wymiary: 1) Euromajdan „bez polityków”, skupiający protestujących na placu Niepodległości; 2) Euromajdan „polityczny” – protesty zorganizowane przez opozycję na placu Europejskim w Kijowie. Ostatecznie 26 listopada 2013 r. opozycyjne partie parlamentarne podjęły decyzję o połączeniu się z Euromajdanem „bez polityków” [Хронологія 2014: 947]. Z kolei aktywiści społeczni protestujący na placu Niepodległości powołali Radę Koordynacyjną Euromajdanu, do której wprowadzili również liderów opozycyjnych partii parlamentarnych, a także niektórych szeregowych polityków opozycji. Rada Koordynacyjna podjęła wówczas decyzję o kontynuacji protestu na placu Niepodległości do 29 listopada 2013 r. (szczytu Partnerstwa Wschodniego w Wilnie) i wezwała obywateli do przeprowadzenia akcji protestacyjnych we wszystkich miastach Ukrainy [Хронологія 2014: 947]. Podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego w Wilnie (28–29 listopada 2013 r.) prezydent W. Janukowycz nie podpisał jednak umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a UE.

Wyniki badania przeprowadzonego 7–8 grudnia 2013 r. przez „Inicjatywy Demokratyczne” i Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii (KMIS) wśród protestujących wskazują, że opozycja polityczna nie była głównym organizatorem Euromajdanu. Demonstranci wymienili cztery podstawowe motywy swojego wyjścia na Majdan: pobicie przez jednostkę specjalną milicji „Berkut” pokojowo protestującej młodzieży 30 listopada 2013 r. – 69,6% respondentów; rezygnacja W. Janukowycza z podpisania umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a UE podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego 29 listopada 2013 r. – 53,5% pytanych; chęć zmiany życia na Ukrainie na lepsze – 49,9%; chęć zmiany władzy na Ukrainie – 39%. Tylko 5% pytanych obywateli stwierdziło, że wyszli na Majdan w odpowiedzi na apele opozycji parlamentarnej [Майдан-2013].

PRÓBY PRZEJĘCIA KONTROLI NAD PROTESTAMI PRZEZ LIDERÓW OPOZYCJI PARLAMENTARNEJ

Po rozpędzeniu miasteczka namiotowego 30 listopada 2013 r. przez „Berkut”, któremu towarzyszyła przemoc wobec młodzieży znajdującej się wówczas na placu Niepodległości, doszło do umasowienia⁴ oraz intensyfikacji protestów, a także

⁴ Według wyników badań sondażowych przeprowadzonych przez Inicjatywy Demokratyczne prawie rok od rozpoczęcia Euromajdanu, od 9 do 18 października 2014 r., w Majdanie wzięło udział 20% ludności Ukrainy [Річниця Майдану].

samoorganizacji Majdanu. Na Euromajdanie powstało wiele inicjatyw obywatelskich, organizacji społecznych. Liderzy, a także aktywni członkowie organizacji pozarządowych organizujących Euromajdan zrzeszyli się w Obywatelski Sektor Majdanu. Miał on strukturę poziomą przypominającą „kształt roju”, w której lider daje ogólne wytyczne, z kolei uczestnicy sami wymyślają i organizują wydarzenie [Фальквінге 2013]. Powstała wspólnota Automajdan, którą utworzyli zmotoryzowani mieszkańcy Kijowa, następnie mobilne jednostki Euromajdanu pojawiły się w większości regionów Ukrainy. Członkowie wspólnoty odwiedzali miejsca zamieszkania przedstawicieli władzy, blokowali siedziby administracyjne, dokonywali patroli ulic [Hurska-Kowalczyk 2014: 100].

Funkcję obrony i zachowania porządku na Majdanie realizowała Samoobrona Majdanu. Proces jej formowania zaczął się 30 listopada 2013 r. w Kijowie, filie Samoobrony również powstawały w poszczególnych regionach kraju, a już 7 lutego 2014 r. Andrij Parubij, szef Samoobrony Majdanu, powiedział, że do organizacji należało 12 tys. członków [Рудь 2014]. Podstawowymi jednostkami Samoobrony były sotnie, które realizowały określone zadania od organizacyjnych i gospodarczych do zaopatrzenia medycznego („Sotnia Medyczna”) i funkcji obronno-bojowych (prowadzenie walk z jednostkami siłowymi oraz kryminalistami wynajętymi przez ówczesne władze) [Парубий со сцени]. Działalność Samoobrony koordynował Sztab Obrony Narodowej.

Opozycja parlamentarna podjęła próby przyjęcia kontroli nad Majdanem przez inicjatywę założenia 22 grudnia 2013 r. Zjednoczenia Ludowego „Majdan”⁵ (od 24 grudnia 2013 r. Zjednoczenie Ogólnoukraińskie „Majdan” – ZO „Majdan”). Liderzy opozycji twierdzili, że ZO „Majdan” miał charakter pozapolitycznej, społecznej organizacji [Опозиція оголосила]. Do Rady ZO „Majdan” oprócz polityków weszli znani dziennikarze, działacze społeczni, aktywiści Euromajdanu, artyści, pisarze. Na współprzewodniczących Rady organizacji zostali powołani jednak głównie politycy opozycyjni: liderzy trzech partii opozycyjnych (W. Kliczko, A. Jaceniuk, O. Tiahnybok), J. Łucenko, była premier J. Tymoszenko (przebywająca w więzieniu), a także Serhij Kwit (Rektor Uniwersytetu Narodowego „Akademia Kijowsko-Mochylańska”) i piosenkarka Rusłana Łyżyczko (zwyciężczyni Eurowizji w 2004 r.) [Євромайдан об’єднався]. Wywołało to niezadowolenie wśród protestujących. W związku z czym już 26 grudnia 2013 r. Rada ZO „Majdan” podjęła decyzję o likwidacji stanowisk współprzewodniczących. Natomiast zostało powołane Prezydium „Majdanu”, do którego nie weszli liderzy opozycyjnych partii parlamentarnych, lecz ich szeregowi członkowie (Serhij Sobolew – „Bat’kiwszczyna”, Walerij Packan – UDAR, Andrij Illenko „Swoboda”), a także Rusłana Łyżyczko jako przedstawiciel aktywistów Euromajdanu i Jelyzaweta Szepetylnykowa – przedstawiciel młodzieży studenckiej [ВО „Майдан” відмовилося].

⁵ Zostało ono założone podczas piątego wiecu niedzielnego Euromajdanu 22 grudnia 2013 r. (na placu Niepodległości w Kijowie zgromadziło się wówczas ok. 100 tys. protestujących).

W perspektywie krótkofalowej ZO „Majdan” organizowało różne akcje w ramach Euromajdanu, np. niedzielne wiece ludowe (zwoływane podczas protestów każdej niedzieli); bojkot telewizji Inter; tzw. wycieczki protestujących pod domy rządzących itp. Stosowano taktykę „ciąglego ruchu” [Майдан має бути]. Według liderów opozycji politycznej protestujący na Majdanie nie powinni byli po prostu stać, gdyż zwykle stanie oznaczałoby regres [Майдан має бути]. ZO „Majdan” również reprezentowało protestujących na zewnątrz. Niejednokrotnie zwracało się do Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz UE z prośbą o zastosowanie sankcji wobec prezydenta W. Janukowycza i jego otoczenia. W lutym 2014 r. Rada ZO „Majdan” opracowała trzy warianty powrotu do redakcji Konstytucji z 2004 r. ograniczającej kompetencje głowy państwa i zwiększającej uprawnienia parlamentu i rządu: 1) orzeczenie Sądu Konstytucyjnego, które unieważniłoby jego własną decyzję z 2010 r. o unieważnieniu zmian konstytucyjnych z 2004 r.; 2) poparcie przez parlament aktu normatywnego „wznawiającego władzę ludu” i przywracającego redakcję Konstytucji z 2004 r.; 3) zawarcie umowy konstytucyjnej między prezydentem i głównymi siłami politycznymi o przywróceniu konstytucyjnych norm z 2004 r. [Рада ВО „Майдан”]. Następnie drugi wariant przywrócenia redakcji Konstytucji z 2004 r. stał się podstawą kompromisu zawartego 21 lutego 2014 r. między prezydentem W. Janukowyczem a liderami trzech opozycyjnych partii parlamentarnych.

W perspektywie długofalowej głównym celem ZO „Majdan” było przeprowadzenie zmian systemowych na Ukrainie (główne postulaty zawarto w manifest programowym ZO „Majdan”): opracowanie nowej konstytucji; przygotowanie projektów zmian wymiaru bezpieczeństwa, sprawiedliwości (uniezależnienie prokuratury, zwalczenie korupcji w środowisku sędziowskim itp.), również edukacji i systemu podatkowego [Москвичова 2013]; zrzeczenie w swoich szeregach obywateli przeciwnych korupcji oraz uznających, iż „Ukraina jest częścią Europy” [Гришко 2013] (zakładano, iż w perspektywie do ZO „Majdan” mogłoby przystąpić 10 mln Ukraińców [Гришко 2013]).

Z punktu widzenia opozycyjnych polityków ZO „Majdan” powinien był zapewnić trwanie protestów do wyborów prezydenckich. Ze względu na ignorowanie przez W. Janukowycza żądań Majdanu zadaniem opozycji stało się uczynienie wszystkich możliwych zabiegów, aby trwał on jak najdłużej i stał się „silnikiem napędowym” jej kampanii wyborczej. W wywiadzie telewizji „5 kanał” 4 grudnia 2013 r. A. Jaceniuk stwierdził, że Majdan powinien trwać do wyborów prezydenckich, a Kijów powinien być punktem mobilizacji [Майдан має бути]. Oprócz tego liderzy opozycji uznali, że ZO „Majdan” zostało utworzone dla obrony wyników głosowania podczas terminowych w 2015 r. lub przedterminowych wyborów prezydenckich (opozycja obawiała się, iż władza sfałszuje te wybory według wzorca z 2004 r.). Zakładali oni, że setki tysięcy protestujących na Majdanie powinno zostać agitatorami w kampanii wyborczej opozycyjnych kandydatów, obserwatorami podczas wyborów, a także przyjechać do Kijowa w noc liczenia głosów, aby nie dopuścić do fałszowania wyników przez władze [Опозиція сподівається].

Natomiast aktywiści społeczni zrzeszeni w Sektorze Obywatelskim stwierdzili, że z punktu widzenia zapoczątkowania szerokiego ruchu społecznego przez ZO „Majdan” istotne byłoby wytypowanie jednego kandydata na stanowisko prezydenta państwa, który w razie zwycięstwa podjąłby się zobowiązania podpisania umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a UE, a także zrealizowałby zaproponowany przez Majdan program zmian systemowych [Стельмах 2013].

ŻĄDANIA PROTESTUJĄCYCH WOBEC LIDERÓW PARTII OPOZYCYJNYCH

Podczas Euromajdanu protestujący niejednokrotnie wysuwali wobec liderów opozycji następujące dwa żądania: 1) wytypować jednego kandydata w przyszłych wyborach prezydenckich; 2) wytypować wśród siebie lidera protestów.

Mimo żądań aktywistów Majdanu o wytypowaniu jednego kandydata w przyszłych wyborach prezydenckich już w trakcie protestów [Галабала 2014] liderzy opozycji stwierdzili, że kandydować będą wszyscy. Między trzema opozycyjnymi stronnictwami 18 maja 2013 r. zostało podpisane porozumienie, z którego wynikało, że w pierwszej turze wyborów prezydenckich, wówczas planowanych na 2015 r., wezmą udział liderzy wszystkich trzech parlamentarnych partii opozycyjnych, w drugiej zaś turze kandydat z najlepszym wynikiem uzyskałby poparcie wszystkich sił opozycyjnych [Галабала 2014]. Wyniki badania sondażowego przeprowadzonego 9–20 listopada 2013 r. (tuż przed rozpoczęciem protestów) przez KMIS wyraźnie wskazywały, że W. Janukowycz przegrałby w drugiej turze wyborów z W. Kliczką, A. Jaceniukiem oraz uwięzioną J. Tymoszenko (w razie jej kandydowania). Wygrana W. Janukowycza byłaby możliwa tylko w razie jego starcia w drugiej turze z O. Tiahnybokiem [Галабала 2014].

W trakcie Euromajdanu demonstranci ciągle żądali od opozycyjnych parlamentarzystów wyłonienia jednego lidera protestów. Żądanie to szczególnie było głośne po uchwaleniu przez parlament 16 stycznia 2014 r. tzw. ustaw dyktatorskich, które istotnie ograniczały wolność wypowiedzi i zrzeszania się; ułatwiały władzom prześladowania wobec uczestników protestów. Podczas tradycyjnego wiecego niedzielnego 19 stycznia 2014 r. protestujący żądali od liderów opozycji wytypowania przywódcy Euromajdanu. Ponieważ uczestnicy protestów nie otrzymali odpowiedzi na to pytanie, najbardziej radykalna ich część udała się na ulicę Hruszewskiego, gdzie zaczęło się pierwsze poważne starcie między demonstrantami a „Berkutem” i wojskami wewnętrznymi, którzy szczerlnie ochraniaли siedziby Rady Najwyższej, Gabinetu Ministrów Ukrainy oraz poszczególnych ministerstw (dotychczas nie wiadomo, kto pierwszy rozpoczął tę konfrontację [Хронологія 2014: 953]). Manifestanci spalili wówczas dwa autobusy milicji, jeszcze kilka zdemolowali. W odpowiedzi oddziały wojsk wewnętrznych rzuciły w protestujących granaty szturmowe oraz dymne, a „Berkut” ostrzeliwał ich gumowymi kulami i stosował armatki wodne [В центре Киева]. Kiedy W. Kliczko pojawił się na ulicy Hruszewskiego i usiłował powstrzy-

mać protestujących, w odpowiedzi usłyszał drwiny, a także został oblanym pianą z garnicy (zdjęcie W. Kliczki w białej pianie zostało zamieszczone na stronach mediów światowych i stało się symbolem bezradności liderów partii opozycyjnych). Z kolei A. Jaceniuk i O. Tiahnybok wzywali uczestników starć z milicją do opanowania się, gdyż radykalizacja ze strony protestujących spowoduje szerokie zastosowanie siły wobec nich przez władzę [В центре Киева]. Działacze „Bat’kiwsczyny” postawili na ulicy Hruszewskiego swój samochód, z którego przez urządzenie głośnomówiące apelowali do demonstrantów atakujących milicję i wojska wewnętrzne o rozejście się [В центре Киева]. Protestujący biorący udział w starciach z jednostkami siłowymi nie podporządkowywali się rozkazom opozycji parlamentarnej i kontynuowali swoje działania.

Z jednej strony w trakcie negocjacji z władzą w styczniu 2014 r. liderzy opozycji odmawiali potępienia przemocy ze strony protestujących [Лукаш]. Z drugiej zaś strony opozycji deputowani nie byli w stanie odpowiedzieć rządzącym, „w jaki sposób oni zamierzają kontrolować eskalację przemocy w państwie”, wzywając demonstrantów do rozszerzenia terytorium protestu [Амнистия]. Ostatecznie liderzy opozycji parlamentarnej odzegli się od zastosowania przemocy wobec funkcjonariuszy jednostek siłowych przez protestujących [Водохреща], twierdząc, że są zwolennikami pokojowych form protestów [Янукович]. Spowodowało to przejście kontroli nad częścią protestujących przez skrajnie radykalną nacjonalistyczną organizację Prawy Sektor. Kiedy w wyniku czwartej rundy negocjacji 27 stycznia 2014 r. przedstawiciele władzy i opozycji parlamentarnej zgodzili się na wzajemne ustępstwa (ze strony władzy: uchylene ustaw z 16 stycznia 2014 r., zaprzestanie prześladowania protestujących; uwolnienie aresztowanych aktywistów; ze strony opozycji: odblokowanie przez protestujących siedzib instytucji rządowych, zarówno w stolicy, jak i regionach oraz dróg), lider „Prawego Sektora” Dmytro Jarosz zamieścił na swojej stronie na Facebook informację, iż jego organizacja nie jest zobligowana do przestrzegania rozejmu z władzą, a opozycja polityczna, protestujący oraz Automajdan powinni być przygotowani do powszechnej mobilizacji i ewentualnego ponownego zablokowania budynków rządowych [Хронологія 2014: 964].

ZAKOŃCZENIE

W wyniku przeprowadzonego badania ustalono następujące czynniki powodujące, że żaden z liderów opozycji parlamentarnej (A. Jaceniuk, W. Kliczko, O. Tiahnybok) nie został przywódcą Euromajdanu: 1) partie opozycyjne nie były inicjatorami Euromajdanu, miały problem z opanowaniem sytuacji społeczno-politycznej na Ukrainie w listopadzie 2013 r. – lutym 2014 r.; 2) liderzy opozycyjnych partii parlamentarnych uznali, że głównym ich celem są wybory prezydenckie, Euromajdan nie wchodził w ich plany; 3) liderzy opozycji nie zrealizowali żądań protestujących dotyczących wyłonienia ze swego grona jednego kandydata w przyszłych wyborach

prezydenckich oraz przywódcy Euromajdanu. W 2013 r. liderzy partii opozycyjnych rozpoczęli przygotowania do wyborów prezydenckich. Zamierzali oni organizować szerokie protesty społeczne nie wcześniej niż w 2014 r. Z jednej strony szerokie antyrządowe protesty (listopad 2013 r. – luty 2014 r.) zadały nieoczekiwany cios rządowi W. Janukowycza. Osłabienie pozycji prezydenta dawało partiom opozycyjnym możliwość rozszerzenia ich poparcia społecznego. Z drugiej zaś strony A. Jaceniuk, W. Kliczko oraz O. Tiahnybok stali się *de facto* „zakładnikami” Euromajdanu, gdyż zostali zmuszeni do jego reprezentacji w relacjach z władzą.

Brak ustępstw ze strony władzy wobec demonstrantów, a także eskalacja konfliktu, przemoc zastosowana przez nią w odniesieniu do protestujących przekonały polityków opozycyjnych, że prezydent W. Janukowycz nie zamierzał podawać się do dymisji. Liderzy opozycji postanowili skupić się „na przygotowaniach do zmierzenia się z nim w kolejnych wyborach prezydenckich, zaplanowanych na początek 2015 r.” [Hale 2015: 236]. Według ich opinii Majdan powinien być trwać aż do tych wyborów. W pełni została potwierdzona hipoteza, że zakładając ZO „Majdan”, podjęli oni próbę przejęcia kontroli nad Euromajdanem i uczynienia z niego środka, który pomógłby im zwyciężyć w przyszłych wyborach. Oczekiwania liderów opozycji okazały się jednak sprzeczne z oczekiwaniami Majdanu. Protestujący spodziewali się natychmiastowego spełnienia swoich postulatów zarówno stawianych władzy (dymisja rządu oraz prezydenta, rozpisanie przedterminowych wyborów prezydenckich i parlamentarnych), jak i opozycji (wytypowanie wspólnego kandydata w wyborach prezydenckich według wzorca z 2004 r. oraz wyłonienie z jej grona lidera protestów). Niespełnienie przez opozycję żądań protestujących wskazywało, że żaden z liderów partii opozycyjnych nie chciał stawać się przywódcą Euromajdanu i brać za niego odpowiedzialność. Ponadto można przypuszczać, że ta niechęć wiązała się z lękiem: przed ewentualnością wszczęcia przez władzę wobec nich postępowania karnego, przed przekwalifikowaniem odpowiedzialności politycznej na odpowiedzialność prawną, jak to było w przypadku J. Tymoszenko czy J. Łucenka oraz innych opozycyjnych polityków poddanych prześladowaniom politycznym w okresie prezydentury W. Janukowycza.

BIBLIOGRAFIA

- Amnistiâ, posty v Kabmine, skandal'nye zakony: čto predložil oppozicii Ānukovič*, 2014, <https://glavred.info/politics/269409-amnistiya-posty-v-kabmine-skandalnye-zakony-čhto-predložil-oppozicii-yanukovich.html> (dostęp: 21.02.2020).
- Ānukovičmaē vidvesti silovikiv z Majdanu, – zaāva opozicii*, 2014, https://zik.ua/news/2014/02/19/yanukovyh_maie_vidvesty_sylovykiv_z_majdanu_zayava_opozytсии_462318 (dostęp: 09.05.2020).
- Aslund, A. 2015. *Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It*, Peterson Institute for International Economics, Washington.
- Bekeškina, Ī. 2014. *Majdan: Hto, čomu ĩ navišo?*, „Social'ni vimiri suspil'stva”, nr 6.

- Ėvromajdan ob'ėdnavsâ u „Majdan”, 2013, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/12/131222_euromaidan_organisation_announcement_ms (dostęp: 26.04.2020).
- Fal'kvinge, R. 2013. *Zaprinčipomroû. Taktična nastanovâ pro te, âk zminiti svit*, http://texty.org.ua/pg/book/newsmaker/read/45215?a_offset= (dostęp: 26.06.2020).
- Galabala, O. 2014. *Majdanu potriben ědinij kandidat iz zobov'ázannâm vikonati političnïvimogi narodu*, <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/01/9/7009208/> (dostęp: 02.05.2020).
- Griško, L. 2013. *Majdan stav narodnim ob'ėdnannâm*, 2013, <https://www.dw.com/uk/майдан-став-народним-обєднанням/a-17316681> (dostęp: 27.04.2020).
- Hale, H. 2015. *Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective*, Cambridge University Press, New York.
- Hronologiâ ukraïns'koï Revolūciï gidnosti (21 listopada 2013 roku — 27 lûtogo 2014 roku)*. 2014. [w:] *Ukraïns'karevolūciâ gidnosti, agresîâ RF i mižnarodne pravo*, O. Zadorožnij (red.), K.I.C, Kiïv.
- Hurska-Kowalczyk, L. 2014. *Euromajdan jako wyznacznik społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie*, [w:] *Aktywizacja społeczeństwa obywatelskiego. Wydarzenia na Kijowskim Euromajdanie*, A. Wojtaszak (red.), volumina.pl, Szczecin.
- Hurska-Kowalczyk, L. 2015. *Rola opozycji parlamentarnej w Rewolucji Godności – Euromajdanie (2013–2014)*, [w:] *Rewolucja w imię godności. Ukraiński Euromajdan 2013–2014*, G. Skrukwa, M. Studenka-Skrukwa (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Lešenko, S. 2015. *Majdanna kanikulah*, <https://www.pravda.com.ua/articles/2013/12/27/7008640/> (dostęp: 09.05.2020).
- Lukaš: *Lideri opoziciji vdruge vidmovilisâ zasuditi ekstremists'ki diï. Peregovoribude prodovženo*, 2014, <https://www.unian.ua/politics/875873-lukash-lideri-opozitsiji-vdruge-vidmovilisy-zasuditi-ekstremistski-diji-peregovori-bude-prodovženo.html> (dostęp: 17.02.2020).
- Maciěvs'kij, Ū. 2016. *Upastci gibridnosti: zigzaġi transformacij političnogo režimu vUkraïni (1991–2014)*, Knigi – HHĪ, Černivci.
- Majdan maě buti aktivnij do viboriv prezidenta*, – *Ācenûk*, 2013, https://zaxid.net/maydan_maye_buti_aktivnij_do_viboriv_prezidenta_yatsenyuk_n1300335 (dostęp: 02.05.2020).
- Majdan-2013: hto stoit', čomu i za šo?*, 2013, <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=216&page=1&y=2013&m=12> (dostęp: 21.04.2020).
- Matuszak, S. 2012. *Demokracja oligarchiczna: wplyw grup biznesowych na ukraińską politykę*, „Prace OSW”, nr 42.
- Moskvičova, A. 2013. *Ėvromajdan 29 grudnâ: „Mežigir`â”, piketi maětkiv Medvedčuka, Azarova, Ribaka, manifest i zaklik do strajku*, <https://www.radiosvoboda.org/a/25215726.html> (dostęp: 15.06.2020).
- Na Majdan prišlo uže okolo 1500 vozmušennyh ostanovkoj evrointegracii*, 2013, <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2013/11/21/7002691/> (dostęp: 20.04.2020).
- Onuch, O. 2015. *Maidans Past and Present: Comparing the Orange Revolution and the Euro Maidan*, https://www.academia.edu/9695411/Maidan_Past_and_Present_comparing_the_2004_Orange_Revolution_and_2013_14_EuroMaidan_in_Ukraine_ (dostęp: 15.02.2021).
- Opoziciâ kliče ukraïnciv na Ėvromajdan*, <http://tyzhden.ua/News/94565> (dostęp: 28.06.2020).
- Opoziciâogolosila pro stvorennâ pozapartiinoï organizacii „Majdan”*, 2013, <https://tyzhden.ua/News/97413> (dostęp: 30.04.2020).
- Opoziciâ spodivaět'sâ, šo Majdan stoâtyme do prezidents'kih viboriv*, 2014, <https://racurs.ua/ua/n20668-opozyciya-spodivaietsya-scho-maydan-stoyatyme-do-prezydentskyh-vyboriv.html> (dostęp: 02.05.2020).
- Opoziciâ v Ukraïni*, 2002, [w:] *Zbirnik informacijno-analitičnogo materialu donarodnogo forumu „Za demokratičnij rozvitok Ukraïni”*, Ukraïns'kij Centr Ekonomičnih i Političnih doslidžen' im. O. Razumkova, Kiïv.
- Paniotto, V. 2013. *Ukraina. Evromajdan*, „Vestnik obšestvennogo mneniâ”, nr 3–4.
- Parubij so sceny Majdana pokazal lica vseh sotnikov Samooborony*, 2013, http://replika.com.ua/ru/11_glavnaya/parubiy_so_sstseny_maydana_pokazal_litsa_vseh_sotnikov_samooborony (dostęp: 25.06.2014).

- RadaVO „Majdan” viznačila tri sposobi povernennâ do Konstituciï*, 2014, https://ukr.lb.ua/news/2014/02/11/255046_majdan_prinyal_reshenie_vernutsya.html (dostep: 15.06.2020).
- Riĉnicâ Majdanu – opituvannâ gromads'koï ta ekspertnoï dumki*, 2014, <https://dif.org.ua/article/richnitsya-majdanu-opituvannya-gromadskoi-ta-ekspertnoi-dumki> (dostep: 22.02.2021).
- Rozporâdžennâ Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 21. 11. 2013 p. No 905-p „Pitannâ ukladannâ Ugodi pro asociaciû miž Ukraïnoû, z odniĕi storoni, ta Êvropejs'kim Soûzom, Êvropejs'kim Spïvtovaristvom z atomnoï energii i ih deržavami-ĉlenami, z inšoï storoni”, 2013, <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd> (dostep: 21.01.2021).
- Rud', B., 2014, „*Silovoj blok*” *Majdana*, <http://podrobnosti.ua/analytics/2014/02/17/959466.html> (dostep: 25.06.2020).
- Rudenko, Ê., Sarahman, Ê. 2020. *Kul'turnyj kod Majdana. Kto pridumal „Nebesnuû sotnû”*, „*Revoluciû Dostoinstva*”, i kak „*Pline kaĉa*” stala vtorym gimnom, <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2020/02/21/7241172/> (dostep: 11.06.2020).
- Sounding the Alarm: Protecting Democracy in Ukraine A Freedom House Report on the State of Democracy and Human Rights in Ukraine*, 2011, https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/98.pdf (dostep: 28.02.2021).
- Stel'mah, ĭ. 2013. *Narodneob`ednannâ „Majdan”*, „oĉistit' vid Ânukoviĉa kraïnu” – rezoluciâ (dopovnen), <https://www.radiosvoboda.org/a/25208901.html> (dostep: 02.05.2020).
- Vcentre Kieva massovyje stolknoveniâ s bojcami Vnutrennih vojsk*, 2014, <https://www.057.ua/news/457218/v-centre-kieva-massovyje-stolknovenia-s-bojcami-vnutrennih-vojsk-obnovlaetsa-foto-video> (dostep: 17.02.2020).
- VO „Majdan” vidmovilosâ vid institutu spivgoliv ta obrali koordinatorom Ruslanu, 2013, <https://dt.ua/POLITICS/vo-majdan-vidmovilosya-vid-institutu-spivgoliv-ta-obrali-koordinatorom-ruslanu-134710.html> (dostep: 27.04.2020).
- Vodohreša. Viĉe ta ţturm Gruševs'kogo*, 2014, <https://www.pravda.com.ua/articles/2014/01/19/7008810/> (dostep: 20.06.2020).
- Way, L.A. 2019. *Dealing with Territorial Cleavages. The Rise and Fall of Ukraine's Faustian Bargain*, „Forum of Federations: Occasional Paper Series”, nr 40. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198836544.003.0016>.
- Wilson, A. 2014. *Ukraine crisis: what it means for the West*, Yale University Press, New Haven and London.

THE PARLIAMENTARY OPPOSITION IN RELATION TO THE EUROMAIDAN IN UKRAINE

Abstract: The purpose of this article was to identify the main factors that prevented the leaders of the parliamentary opposition from becoming leaders of the Euromaidan. To achieve this goal, the following methods were used: historical, data analysis, case study. As a result of the research, the following reasons have been identified that neither Arseniy Yatsenyuk, Vitaly Klitschko or Oleh Tyahnybok became the leaders of Euromaidan: 1) opposition parties were not the initiators of Euromaidan, and, therefore, were not prepared for it; 2) leaders of parliamentary opposition parties were focused mainly on future presidential elections; 3) opposition leaders failed to meet protesters' demands, i.e. to select one candidate from among themselves in the future presidential elections; and to independently select one leader of the Euromaidan from among its members.

Keywords: Ukraine, Euromaidan, parliamentary opposition, protest, protesters

BIOGRAM

Liana Hurska-Kowalczyk, dr, adiunkt w Instytucie Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Szczecińskiego. Jej zainteresowania naukowe dotyczą przemian społeczno-politycznych na współczesnej Ukrainie. Kontakt e-mail: liana.hurska-kowalczyk@usz.edu.pl.